

Цивільне право і цивільний процес;
сімейне право; міжнародне приватне право

УДК 347.921

Череватенко Ірина Миколаївна

*кандидатка юридичних наук,
асистентка кафедри цивільного процесу
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого*

Cherevatenko Iryna

*PhD in Law, Assistant of the Department of Civil Procedure
Yaroslav Mudryi National Law University*

Гергуленко Тетяна Сергіївна

*студентка
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

Herhulenko Tetiana

*Student of the
Yaroslav Mudryi National Law University*

**ЩОДО ОКРЕМИХ ПИТАНЬ ЗДІЙСНЕННЯ ЦИВІЛЬНОГО
СУДОЧИНСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ
ABOUT SOME ISSUES OF THE EXECUTION OF CIVIL
PROCEEDINGS IN THE CONDITIONS OF MARTIAL LAW**

***Анотація.** Дана стаття спрямована на аналіз здійснення цивільного судочинства в умовах воєнного стану з урахуванням особливостей, що можуть виникати з огляду на тимчасову окупацію, проведення активних бойових дій та відновлення діяльності судів, як наслідок деокупації.*

Для повного усвідомлення та розуміння предмету нашого дослідження було звернено значну увагу на деякі законодавчі акти, що дають змогу зрозуміти сутність змін, що були внесені внаслідок

повномасштабної війни та необхідності адаптації законодавства до умов воєнного часу. Окрім цього, під час дослідження було проаналізовано дану проблему в контексті 6 статті Європейської конвенції з прав людини та наголошено на тому, що всі екстрені зміни, що можуть бути внесені, не мають порушувати право на суд, передбачене даною конвенцією.

У статті проаналізовано співвідношення понять аналогії процесуального закону та «приспосування» чинних процесуальних норм до нових реалій. Зважаючи на те, що аналогії в процесі на законодавчому рівні не існує, рекомендації, надані Радою суддів України щодо приспосування чинних процесуальних норм можуть сприйматися як аналогія, з огляду на це, було проаналізовано питання співвідношення цих правових аспектів.

Значну увагу під час дослідження було приділено зміні територіальної юрисдикції внаслідок ведення бойових дій та неможливості функціонування судів. Проаналізовано процедуру, порядок та особливості таких змін.

У статті були досліджені принципи цивільного судочинства та важливість їх дотримання під час здійснення цивільного судочинства в умовах воєнного стану. Принципи «процесуальної економії» та розумності строків значним чином сприяють підвищенню ефективності та результативності діяльності судів.

На підтвердження багатьох думок та тверджень було наведено судову практику, що додатково тлумачила питання та надавала роз'яснення багатьох складових досліджуваної проблеми.

У ході дослідження було зроблено висновки щодо необхідності постійного покращення та удосконалення здійснення цивільного судочинства в умовах воєнного стану, оскільки дане питання є досі неповністю врегульованим та може викликати багато питань на непорозуміння на практиці.

Ключові слова: *цивільне судочинство, воєнний стан, право на суд, зміна територіальної юрисдикції, принципи цивільного судочинства.*

Summary. *This article is aimed at an analysis of the implementation of civil justice in the conditions of martial law, taking into account features that may arise in view of the temporary occupation, the conduct of active combat action, and the restoring of court activities as a result of de-occupation.*

For full awareness and understanding of the subject of our research, considerable attention was paid to some legislative acts, which make it possible to understand the essence of the changes that were made as a result of a full-scale war and the need to adapt legislation to wartime conditions. In addition, during the study, this problem was analyzed in the context of Article 6 of the European Convention on Human Rights and it was emphasized that all emergency changes that may be made should not violate the right to a trial provided by this convention.

The article analyzes the correlation between the concepts of procedural law analogy and "adjustment" of current procedural norms to new realities. Considering the fact that there is no analogy in the process at the legislative level, the recommendations given by the Council of Judges of Ukraine regarding the adaptation of the current procedural norms can be perceived as an analogy, in view of this, the question of the correlation of these legal aspects was analyzed.

During the research, considerable attention was paid to the change of territorial jurisdiction due to the conduct of combat action and the impossibility of functioning of the courts. The procedure, order and features of such changes are analyzed.

The article examined the principles of civil justice and the importance of their observance during the implementation of civil justice in the conditions of martial law. The principles of "procedural economy" and the reasonableness of terms significantly contribute to increasing the efficiency and effectiveness of court activities.

In support of many opinions and statements, judicial practice was analyzed, which additionally interpreted the issue and provided clarification of many components of the problem under study.

During the study, conclusions were drawn regarding the need for constant improvement of the implementation of civil justice in the conditions of martial law, as this issue is still not fully settled and may cause many issues and misunderstandings in practice.

Key words: *civil justice, martial law, right to trial, change of territorial jurisdiction, principles of civil justice.*

Постановка проблеми. Військова агресія РФ проти України, що спалахнула 24 лютого 2022 року та введення воєнного стану, як наслідок цього жахливого явища, поставили українське суспільство, державу та всі її інститути перед значними труднощами, що спричинили велику кількість як практичних, так і теоретичних питань. Цивільне судочинство не є винятком. Виклики, поставлені перед судовою системою України, спричинені повномасштабним вторгненням, змушують сконцентрувати увагу та інтегрувати зусилля усіх органів державної влади, а також представників громадянського суспільства для забезпечення стабільної роботи судової системи та оперативного реагування на виникнення абсолютно нових суспільних відносин у сфері здійснення цивільного судочинства. Важливість даної проблеми є очевидною, оскільки, на жаль, питання здійснення цивільного судочинства в умовах воєнного стану ще досі повністю не врегульовано на законодавчому рівні, через що виникає багато питань і труднощів під час здійснення правосуддя.

Метою статті є дослідження особливостей здійснення цивільного судочинства в умовах воєнного стану з урахуванням нових суспільно-правових обставин, а також аналіз ефективності та відповідності нововведень умовам воєнного часу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Предметом нашого дослідження є суспільно-правові реалії, що склалися досить нещодавно, з початку повномасштабної війни, однак значну кількість науковців вже турбує проблема здійснення цивільного судочинства в умовах воєнного стану. Науковою розробкою даного питання займалися такі автори: Короед С. О. [11], Баб'юк М. П. [13], Боровська І. [18] та інші.

Виклад основного матеріалу. Наразі відбувається активний процес адаптації правової сфери до вимог нової реальності в умовах війни з метою максимально ефективного врегулювання суспільних відносин. Водночас, з огляду на реалії та складнощі, українська судова система змогла певним чином організувати свою діяльність під час війни. Про це наголошував секретар Першої палати Касаційного цивільного суду Дмитро Луспеник під час панельної дискусії «Міжнародні стандарти цивільного судочинства: виклики воєнного часу та адаптація до законодавства ЄС», що була проведена у рамках VI Харківського міжнародного юридичного форуму 4 жовтня 2022 року. Доповідач зазначив, «що попри труднощі судова влада зуміла організувати безперебійну роботу в умовах війни, щоб не було обмежено конституційного права на судовий захист» [1].

Для повного здійснення цивільного судочинства в умовах воєнного стану, вважаємо за необхідне проаналізувати це питання в контексті статті 6 Європейської конвенції з прав людини, у якій передбачено право кожного на справедливий суд. «Кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру» [2]. Європейський суд з прав людини неодноразово тлумачив цю статтю у своїх рішеннях та наголошував на особливостях її застосування. Зважаючи на той факт, що право на справедливий суд займає одне з основних місць у системі правових цінностей демократичного суспільства, Європейський суд з прав людини у

своїй практиці пропонує досить широке тлумачення цього права. Варте на увагу є зауваження Цувіної Т. А., яка наголошує, що «за своєю природою право на суд є надімперативною загальновизнаною нормою міжнародного права *jus cogens* яка встановлює мінімальні стандарти у сфері організації цивільного судочинства, які мають забезпечуватися державою на національному рівні» [3, с. 990].

Проаналізувавши право на суд у контексті статті 6 Європейської конвенції з прав людини та особливостей її тлумачення з огляду на надімперативність та необхідність широкого тлумачення, досить очевидно є заборона щодо обмеження даного права навіть у період воєнного стану. В Конституції України закріплюється право на судовий захист (ст. 55), яке не може бути обмежене навіть в умовах воєнного стану (ст. 64) [4]. Окрім цього, «рішенням від 24 лютого 2022 року № 9 Рада суддів України звернула увагу усіх судів України, що навіть в умовах воєнного або надзвичайного стану робота судів не може бути припинена, тобто не може бути обмежено конституційне право людини на судовий захист» [5].

Водночас законодавством передбачені особливості здійснення правосуддя під час дії воєнного стану, що додатково забезпечує реалізацію права на суд та унеможливорює виникнення свавілля під час судочинства. В ст. 12-2 та ст. 26 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» закріплено положення щодо здійснення судочинства в період воєнного стану, а саме:

- суди діють виключно на підставі та в спосіб, які визначені законами України та Конституцією України;
- заборона обмежень повноваження судів, які визначені чинним законодавством України;
- повторно закріплене виключне повноваження судів на здійснення правосуддя;
- забороняється створювати надзвичайні та особливі суди;

- забороняється прискорення та скорочення будь-яких форм судочинства;
- передбачена в законний спосіб зміна територіальної підсудності справ у разі неможливості здійснення правосуддя, а також можливість зміни місцезнаходження судів [6].

Не звертаючи увагу на відсутність змін до ЦПК, які б ефективно регулювали питання здійснення судочинства в умовах дії воєнного стану, під час здійснення правосуддя суди повинні вміти пристосовувати чинні процесуальні норми для дієвого здійснення судочинства в умовах війни. Це зумовлено наявністю певних прогалин у законодавстві або норм, непристосованих до режиму воєнного стану. Водночас, пристосовуючи чинні норми цивільного процесуального законодавства для абсолютно нових для незалежної України реалій, необхідно пам'ятати про існування застережень, а саме, застосовуючи певну норму під час воєнного стану, не можна порушувати ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, також судді не повинні прискорювати або якимось спрощувати правосуддя, бо щодо цього наявна пряма заборона в Законі України «Про правовий режим воєнного стану» [6].

Водночас, аналізуючи питання «пристосування» чинних процесуальних норм до нових реалій може поставати питання виникнення ризиків зловживання даним правом, що може призводити до порушення права на суд у контексті статті 6 Європейської конвенції. Оскільки можливість пристосування чинних норм до нових реалій є екстремим та необхідним рішенням для забезпечення стабільності здійснення цивільного судочинства, можна зробити висновок про тимчасову дію цього правила до внесення необхідних змін до ЦПК стосовно особливостей правосуддя в умовах воєнного стану. Багато науковців та практиків вважають дискусійним питання ототожнення даної правозастосовної діяльності з аналогією процесуального закону. У 10 статті ЦПК передбачено, що «Якщо

спірні відносини не врегульовані законом, суд застосовує закон, що регулює подібні за змістом відносини (аналогія закону), а за відсутності такого - суд виходить із загальних засад законодавства (аналогія права)»[7]. Але зазначеною нормою закріплено існування саме матеріально-правової аналогії, щодо процесуальної аналогії приміти в ЦПК відсутні. Але досить вдало зазначає у своїй роботі Братель О. Г., що «на сьогодні переважна більшість науковців визнають фактичне існування процесуальної аналогії цивільному судочинстві та наполягають на необхідності закріплення даного процесуального явища в цивільному процесуальному законодавстві» [8]. Конкретизація даного питання щодо існування процесуальної аналогії під час дії воєнного стану міститься в судовій практиці, яка певним чином заповнює наявну прогалину в законодавстві. Так, у п. 81, 82 постанови ВП ВС від 08.06.2022 у справі № 2-591/11 (№ 14-31цс2) зазначено, що «Саме застосування аналогії у процесуальному праві в певних випадках дає змогу ухвалити справедливе рішення. Наприклад, у постанові Великої Палати Верховного Суду від 26 червня 2019 року у справі № 905/1956/15 (провадження № 12-62Гс19, пункт 6.27) застосування аналогії дозволило замінити одного відповідача двома, що і забезпечило справедливість постанови. Тому відсутність у процесуальних кодексах положень про процесуальну аналогію не є перешкодою для застосування такої аналогії» [9]. Таким чином, можливість пристосування чинних положень ЦПК до нових реалій може певним чином ототожнюватися з процесуальною аналогією, але необхідно пам'ятати, що існують великі ризики зловживання цим правом. Отже, внесення змін до ЦПК, що регулювали би належним чином питання здійснення судочинства в умовах воєнного стану, на наш погляд, було би більш ефективним та безпечним вирішенням для стабільного здійснення судочинства.

Не менш важливим та дискусійним питанням є зміна територіальної юрисдикції внаслідок ведення бойових дій та неможливості

функціонування судів. Зміни до ст. 147 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», які були внесені 03.03.2022 року визначили механізм зміни територіальної підсудності судових справ у разі неможливості здійснення правосуддя судом з об'єктивних причин під час воєнного або надзвичайного стану, у зв'язку зі стихійним лихом, військовими діями, заходами щодо боротьби з тероризмом або іншими надзвичайними обставинами [10].

Водночас, голова Верховного Суду своїми розпорядженнями вирішує питання про зміну територіальної підсудності шляхом її передачі до суду, який найбільш територіально наближений до суду, який не може здійснювати правосуддя, або іншого визначеного суду, відповідну інформацію доводять до відома на офіційному сайті судового органу. Рішення про зміну підсудності ухвалюється Вищою радою правосуддя за поданням Голови Верховного Суду, а у разі неможливості здійснення Вищою радою правосуддя своїх повноважень - за розпорядженням Голови Верховного Суду. А на Державну судову адміністрацію України покладено обов'язок складати, вести облік та доводити до відома перелік судів, які тимчасово не працюють. Згідно із зазначеними положеннями Головою Верховного Суду, починаючи з 6 березня 2022 року, видавались розпорядження про зміну територіальної підсудності судових справ в умовах воєнного стану.

З огляду на вище наведене, доречно буде проаналізувати дане питання в контексті 31 статті ЦПК. Отже, вартим уваги є положення, наведене Короєдом С. О.: «Наведені вище випадки зміни територіальної підсудності справ є визначеними законом підставами припинення роботи суду, який розглядав справу, про які йде мова у п. 3 ч. 1 ст. 31 ЦПК України як підстави передачі цивільної справи на розгляд іншому суду».[11, с. 44] Таким чином, підставою передачі справи на розгляд іншому суду є припинення роботи суду внаслідок об'єктивних причин під час воєнного або надзвичайного стану, у зв'язку зі стихійним лихом, військовими діями, заходами щодо

боротьби з тероризмом або іншими надзвичайними обставинами. У частині 5 статті 31 ЦПК передбачено, що у разі ліквідації або припинення роботи суду справи, що перебували у його провадженні, невідкладно передаються до суду, визначеного відповідним законом або рішенням про припинення роботи суду, а якщо такий суд не визначено – до суду, що найбільш територіально наближений до суду, який ліквідовано або роботу якого припинено [7]. Досить оціночним та невизначеним є поняття «найбільш територіально наближеного суду», яке міститься у вище зазначеній статті. У юридичній літературі під «найбільш територіально наближеним судом» розуміється суд у сусідній адміністративно-територіальній одиниці, що визначається на розсуд суду, який приймає рішення про передачу справи [12, с. 289]. Водночас складно не погодитись із думкою Баб'юка М. П. та Руденка О. А., які вважають, що «такий підхід не дозволить правильно визначити орган судової влади, якому має бути адресована справа на підставі п. 2 ч. 1 ст. 31 ЦПК України, оскільки сусідніх адміністративно-територіальних одиниць та відповідно і судів може бути декілька» [13, с. 14]. Також досить переконливою є позиція А.П. Задорожної, яка найбільшу територіальну наближеність визначає як найкоротшу відстань шляхами сполучення між двома судами в різних адміністративно-територіальних одиницях – судом, що передає цивільну справу, та судом, якому передають цивільну справу [14, с. 160].

Ще однією проблемою, з якою можуть стикатися суди на практиці є ситуація, коли матеріали певної справи (у паперовому вигляді) не можуть бути передані з об'єктивних причин, у нашому випадку ці причини є очевидними з огляду на воєнний стан. Проте, як слушно зазначає Короєд С. О.: «це не заперечує факт її передачі як процедури зміни підсудності, адже в ст. 31 ЦПК України термін "справа" застосовано не як "паперові матеріали", а саме як відповідний правовий спір чи інше правове питання, з приводу якого розпочате цивільне провадження (з відповідним єдиним

унікальним номером). При цьому, в умовах функціонування Єдиної судової інформаційно-комунікаційної системи, яка забезпечує обмін документами (надсилання та отримання документів) в електронній формі між судами, між судом та учасниками судового процесу, передбачено, що суд проводить розгляд справи за матеріалами судової справи у паперовій або електронній формі (ст. 14 ЦПК України). А відтак, передача справи за підсудністю може відбуватися як в паперовій, так й електронній формі» [11, с. 45].

Варто зауважити, що на практиці дуже часто з'ясовується, що зміни, внесені до законодавства, врегульовують лише частину питань, що може виникати під час зміни територіальної підсудності. На цій проблемі зосередив увагу Короед С. О.: «Без однозначної відповіді в Цивільному процесуальному кодексі України та вищезазначених законах залишається питання про подальшу долю справи у випадку відновлення роботи суду, з якого ця справа була передана за підсудністю у зв'язку із припиненням роботи суду, який її розглядав» [11, с. 46]. Наприклад, Законом України "Про здійснення правосуддя та кримінального провадження у зв'язку з проведенням антитерористичної операції" передбачено, що місцеві та апеляційні суди, які розпочали розгляд справ відповідно до частин першої і другої статті 1 цього Закону, після видання Головою Верховного Суду розпорядження про відновлення роботи відповідних місцевих або апеляційних судів у зв'язку із зміною меж району або завершенням антитерористичної операції продовжують розгляд таких справ (ст. 3) [15]. Водночас, якщо проаналізувати справи, які були передані за підсудністю на розгляд інших судів у зв'язку із воєнним станом, то Законами України "Про правовий режим воєнного стану" та "Про судоустрій і статус суддів" не визначено конкретних наслідків. «На практиці, при відновленні територіальної підсудності справ судам, які припинили свою роботу у зв'язку з воєнним станом та підсудність яких була змінена, справи, які надійшли за підсудністю до "нового" суду залишаються в його провадженні

для продовження розгляду. Саме таким чином було вирішено це питання у відповідному розпорядженні Голови Верховного Суду» [11, с. 47]. Отже, питання територіальної підсудності при відновленні роботи суду потребує законодавчої регламентації та вдосконалення цієї процедури, оскільки, як можемо спостерігати, Збройні Сили України з кожним днем усе активніше деокупають території, а отже актуальність відновлення діяльності судової системи та вирішення питання територіальної юрисдикції набуває особливої важливості.

Не менш важливим для ефективного здійснення цивільного судочинства в умовах воєнного стану є безумовне дотримання принципів та засад цивільного процесуального права. В умовах великого навантаження на вітчизняну судову систему під час війни через об'єктивну неможливість здійснення судочинства принцип «процесуальної економії» набуває ще більш важливого значення. Дія принципу процесуальної економії у цивільному судочинстві дозволяє усунути все лишнє, що не є суттєво необхідним й що суттєво обтяжує процес та може бути замінене іншими, більш економними процесуальними засобами, які достатньо гарантують належне відправлення правосуддя. Зазначений принцип дозволяє запобігти ускладненню процесу в умовах війни та сконцентрувати увагу на найбільш важливому та невідкладному. Принцип процесуальної економії реалізується у нормах про своєчасний, швидкий і правильний розгляд справи через раціональне використання учасниками процесу наданих законом процесуальних прав, не зловживаючи ними та дотримуючись основних засад цивільного судочинства. Про необхідність дотримання даного принципу неодноразово зазначалося судовій практиці. Так, у пп. 71, 82 постанови ВП ВС від 26.01.2021 у справі № 522/1528/15-ц зазначається, «ефективність позовної вимоги про визнання відсутності права чи про визнання права припиненим має оцінюватися, виходячи з обставин справи залежно від того, чи призведе задоволення такої вимоги до дійсного захисту

інтересу позивача без необхідності повторного звернення до суду (принцип процесуальної економії). Велика Палата Верховного Суду також звертає увагу на важливість дотримання принципу процесуальної економії (пункт 58 постанови Великої Палати Верховного Суду від 28 січня 2020 року у справі № 50/311-б, провадження № 12-143гс19; пункт 63 постанови Великої Палати Верховного Суду від 22 вересня 2020 року у справі № 910/3009/18, провадження № 12-204гс19), відповідно до якого штучне подвоєння судового процесу є неприпустимим» [16]. У п. 94 постанови від 06 квітня 2021 року у справі № 910/10011/19 також йдеться про важливість даного принципу. «Відтак застосування судом того чи іншого способу захисту має приводити до відновлення порушеного права позивача без необхідності повторного звернення до суду (принцип процесуальної економії)» [17].

Очевидно, що дійсно ефективним напрямом адаптації вітчизняного цивільного процесу до умов сучасності у контексті продуктивності судового розгляду справи є розширення сфери дії процесуальної економії, зокрема шляхом реалізації одного із її складових – принципу розумності строків розгляду справи судом. Складно не погодитись із зауваженням Боровської І., яка зазначає, що «на відміну від численних змін, внесених у норми матеріального права з метою адаптації законодавства до існуючих реалій, до ЦПК України на даний момент не вносилися зміни, які передбачають особливості процесуальної процедури розгляду і вирішення справ в умовах воєнного стану» [18, с. 69].

З огляду на наведені положення можемо простежити певну особливість здійснення судами дискреційних повноважень, які передбачені у нормах ЦПК України і були значною мірою розширені внаслідок реформування процесуального законодавства, у тому числі стосовно встановлення судом процесуальних строків для вчинення процесуальних дій з урахуванням обставин конкретної справи (ч. 2 ст. 121 ЦПК України), а також поновлення пропущеного строку за заявою учасника справи (ч. 1 ст.

127 ЦПК України) і продовження процесуального строку за заявою учасника справи, поданою до закінчення цього строку, чи з ініціативи суду (ч. 2 ст. 127 ЦПК України). «При цьому з аналізу ч. 2 ст. 127 ЦПК України випливає, що суд наділений дискреційними повноваженнями щодо продовження процесуального строку для вчинення процесуальної дії (продовження процесуального строку з власної ініціативи) як до закінчення строку на її вчинення так і після, враховуючи темпоральні межі, визначені законодавством для певного виду та (або) стадії цивільного судочинства» [18, с. 70].

Аналіз судової практики також свідчить нам про те, що введення воєнного стану може бути визнано підставою для продовження процесуального строку. Такого висновку дійшов Верховний Суд у складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного 11 серпня 2022 р. суду у справі № 199/8478/21. «Запровадження воєнного стану може бути підставою, яка відповідно до ч. 1 ст. 127 ЦПК України повинна враховуватися при вирішенні питання щодо поновлення процесуального строку, якщо пропуск строку знаходиться в прямому причинному зв'язку з такими обставинами. Разом з тим, якщо процесуальний строк був пропущений до початку війни, питання про його поновлення повинно вирішуватися з врахуванням причин, з яких строк був пропущений, та тривалості пропуску строку до запровадження воєнного стану». [19] Таким чином, бачимо, що окрім можливості поновлення процесуального строку, міститься і застереження, що така процедура можлива виключно після початку війни, в іншому разі – питання має бути вирішене з огляду на обставини, що спричинили пропущення такого строку, не зважаючи на факт війни.

Висновок. Таким чином, після аналізу та дослідження багатьох нормативно-правових актів та робіт науковців можна дійти висновку, що здійснення цивільного судочинства в умовах воєнного стану є досі

неповністю врегульованим питанням. Відсутність норм права, що дозволяли би забезпечити стабільність та ефективність здійснення правосуддя під час війни, спричиняє виникнення багатьох питань та проблем на практиці. Необхідність удосконалення судочинства на законодавчому рівні є нагальною, а отже, цьому питанню має бути приділено значну увагу.

Література

1. Судді Верховного Суду розповіли про цивільний процес і диджиталізацію судочинства в умовах воєнного стану. *Верховний Суд*. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1331039/> (дата звернення: 18.12.2022).
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Конвенція Ради Європи від 04.11.1950 р. : станом на 1 серп. 2021 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 18.12.2022).
3. Цувіна Т. А. Право на суд у цивільному судочинстві. *Форум права*. 2012. 4. С. 990-999.
4. Конституція України від 28 червня 1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1996. №30. Ст. 141.
5. Рекомендації щодо роботи судів в умовах воєнного стану. Рада суддів України. URL: <http://rsu.gov.ua/ua/news/usim-sudam-ukraini-rsu-opublikovalarekomendacii-sodo-rooti-sudiv-v-umovah-voennogostanu>
6. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 №389-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 28. Ст. 250.
7. Цивільний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV : станом на 6 листоп. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 18.12.2022).

8. Братель О.Г. «Процесуальна аналогія» як об'єктивна дійсність сучасного цивільного судочинства України. Проблеми цивільного права та процесу : матеріали наук.-практ. конф., присвяч. світлій пам'яті О.А. Пушкіна (27 трав. 2016 р.). Харків : ХНУВС, 2016. 400 с.
9. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 08.06.2022, судова справа № 2-591/11. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105110382> (дата звернення: 18.12.2022).
10. Про судоустрій і статус судів: Закон України від 02.06.2016 №1402-VIII. Відомості Верховної Ради. 2016. №31. Ст. 545.
11. Короєд С. О. Зміна територіальної підсудності цивільних справ внаслідок припинення роботи суду у зв'язку із воєнним станом та на тимчасово окупованих територіях. Юридичний бюлетень. 2022. С. 41-47. URL: https://web.archive.org/web/20220614205440id_/http://lawbulletin.oduvs.od.ua/archive/2022/24/5.pdf
12. Курс цивільного процесу : підручник / В.В. Комаров, В.А. Бігун, В.В. Баранкова та ін. ; за ред. В. В. Комарова. Х. : Право, 2011. 1352 с.
13. Баб'юк М. П. Підстави та порядок передачі справи з одного суду до іншого в цивільному судочинстві / М. П. Баб'юк, О. А. Руденко // Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. пр. Вип. 90 / редкол. : Г. І. Чанишева (голов. ред.) та ін. Одеса : Гельветика, 2021. С. 11-18.
14. Задорожна А.П. Підсудність у цивільному процесі України: дис... канд. юрид. наук: 12.00.03 // Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України. Київ, 2018. 250 с.
15. Про здійснення правосуддя та кримінального провадження у зв'язку з проведенням антитерористичної операції : Закон України від 12.08.2014 р. № 1632-VII : станом на 15 груд. 2017 р. URL:

- <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1632-18#Text> (дата звернення: 18.12.2022).
16. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 26.01.2021, судова справа № 522/1528/15-ц. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95509407> (дата звернення: 18.12.2022).
17. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 06.04.2021, судова справа № 910/10011/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96695006> (дата звернення: 18.12.2022).
18. Боровська І. Питання реалізації принципу розумності строків розгляду справи судом в умовах воєнного стану. Регулювання приватно-правових відносин в умовах воєнного стану в Україні. Матеріали міжвузівської науково-практичної конференції. Київ, 29 вересня 2022 р. С. 67-71. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/21921> (дата звернення: 18.12.2022).
19. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду від 11.08.2021, судова справа № 199/8478/21. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105910539> (дата звернення: 18.12.2022).

References

1. Suddi Verkhovnoho Sudu rozpovily pro tsyvilnyi protses i dydzhytalizatsiiu sudochynstva v umovakh voiennoho stanu. Verkhovnyi Sud. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1331039/> (date of application: 18.12.2022).
2. Konventsiiia pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod : Konventsiiia Rady Yevropy vid 04.11.1950 r. : stanom na 1 serp. 2021 r.

- URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (date of application: 18.12.2022).
3. Tsvivina T. A. Pravo na sud u tsyvilnomu sudochnstvi. Forum prava. 2012. 4. S. 990-999.
 4. Konstytutsiia Ukrainy vid 28 chervnia 1996 r. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 1996. №30. St. 141.
 5. Rekomendatsii shchodo roboty sudiv v umovakh voiennoho stanu. Rada suddiv Ukrainy. URL: <http://rsu.gov.ua/ua/news/usim-sudam-ukraini-rsu-opublikovalarekomendacii-sodo-rooti-sudiv-v-umovah-voennogostanu>
 6. Pro pravovyi rezhyv voiennoho stanu: Zakon Ukrainy vid 12.05.2015 №389-VIII. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 2015. № 28. St. 250.
 7. Tsyvilnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy : Kodeks Ukrainy vid 18.03.2004 r. № 1618-IV : stanom na 6 lystop. 2022 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (date of application: 18.12.2022).
 8. Bratel O.H. «Protseualna analohiia» yak obiektyvna diisnist suchasnoho tsyvilnoho sudochnstva Ukrainy. Problemy tsyvilnoho prava ta protsesu : materialy nauk.-prakt. konf., prysviach. svitlii pamiaty O.A. Pushkina (27 trav. 2016 r.). Kharkiv : KhNUVS, 2016. 400 s.
 9. Postanova Velykoi Palaty Verkhovnoho Sudu vid 08.06.2022, sudova sprava № 2-591/11. Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105110382> (date of application 18.12.2022).
 10. Pro sudoustrii i status sudiv: Zakon Ukrainy vid 02.06.2016 №1402-VIII. Vidomosti Verkhovnoi Rady. 2016. №31. St. 545.
 11. Koroied S. O. Zmina terytorialnoi pidsudnosti tsyvilnykh sprav vnaslidok pryypynennia roboty sudu u zviazku iz voennym stanom ta na tymchasovo okupovanykh terytoriiakh. Yurydychnyi biuleten. 2022. S. 41-47. URL:

https://web.archive.org/web/20220614205440id_/http://lawbulletin.oduvs.od.ua/archive/2022/24/5.pdf

12. Kurs tsyvilnoho protsesu : pidruchnyk / V.V. Komarov, V.A. Bihun, V.V. Barankova ta in. ; za red. V. V. Komarova. Kh. : Pravo, 2011. 1352 s.
13. Babiuk M. P. Pidstavy ta poriadok peredachi spravy z odnogo sudu do inshoho v tsyvilnomu sudochynstvi / M. P. Babiuk, O. A. Rudenko // Aktualni problemy derzhavy i prava : zb. nauk. pr. Vyp. 90 / redkol. : H. I. Chansheva (holov. red.) ta in. Odesa : Helvetyka, 2021. S. 11-18.
14. Zadorozhna A.P. Pidsudnist u tsyvilnomu protsesi Ukrainy: dys... kand. yuryd. nauk: 12.00.03 // Naukovo-doslidnyi instytut pryvatnoho prava i pidpriemnytstva imeni akademika F.H. Burchaka NAPrN Ukrainy. Kyiv, 2018. 250 s.
15. Pro zdiisnennia pravosuddia ta kryminalnoho provadzhennia u zviazku z provedenniam antyterorystychnoi operatsii : Zakon Ukrainy vid 12.08.2014 r. № 1632-VII : stanom na 15 hrud. 2017 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1632-18#Text> (date of application: 18.12.2022).
16. Postanova Velykoi Palaty Verkhovnoho Sudu vid 26.01.2021, sudova sprava № 522/1528/15-ts. Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95509407> (date of application: 18.12.2022).
17. Postanova Velykoi Palaty Verkhovnoho Sudu vid 06.04.2021, sudova sprava № 910/10011/19. Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96695006> (date of application: 18.12.2022).
18. Borovska I. Pytannia realizatsii pryntsypu rozumnosti strokiv rozghliadu spravy sudom v umovakh voiennoho stanu. Rehuliuвання pryvatno-pravovykh vidnosyn v umovakh voiennoho stanu v Ukraini. Materialy mizhvuzivskoi naukovo-praktychnoi konferentsii. Kyiv, 29 veresnia 2022 r.

- S. 67-71. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/21921>
(date of application: 18.12.2022).
19. Postanova Verkhovnoho Sudu u skladi kolehii suddiv Tretoi sudovoi palaty Kasatsiinoho tsyvilnoho sudu vid 11.08.2021, sudova sprava № 199/8478/21. Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105910539> (date of application: 18.12.2022).